

A társadalmi innováció fogalma

A társadalmi innováció fogalmi megközelítése

A társadalmi innováció a közösség életszínvonalát növelő, a társadalomban felmerülő kihívások megválaszolását segítő folyamat. Egységesen elfogadott definíciója nem alakult ki. Az *Oslo kézikönyv* az innovációt olyan fogalomként értelmezi, amely a társadalomban megjelenő szükségletek kielégítését eredményezi, új vagy újszerű együttműködések, struktúrák mentén. „Az innováció kiszélesített értelmezés szerint új vagy jelentősen javított termék, eljárás, marketing- vagy szervezeti módszer az üzleti gyakorlatban, a szervezetekben vagy az együttműködést ösztönző kapcsolatokban.”¹ A definíció elsősorban a műszaki és gazdasági innovációkra vonatkozik. Az Európai Unió kutatás-fejlesztési és innovációs politikáját meghatározó program azonban már kiemelt figyelmet fordít a társadalmi innovációkra is. Tágabb értelemben a „társadalmi innováció új, az eddigi gyakorlattól eltérő szemlélet-, megközelítési mód, paradigma, termék, eljárási folyamat, gyakorlat, amely a társadalomban felmerülő problémák és szükségletek megoldását célozza meg, miközben új értékek, attitűdök, új társadalmi kapcsolatok, esetleg új struktúrák jönnek létre”.² Hasonlóképpen fogalmaz Czákó Erzsébet is: „Kutatásom során a társadalmi innovációt olyan folyamatként értelmezem, amely révén megjelenik az életminőség és az élettartam fejlesztésének a lehetősége. A társadalmi innováció olyan új (vagy új megközelítésű) megoldásokat jelent, amelyek egyszerre elégitik ki a társadalmi szükségletet, és fokozzák a társadalom cselekvőképességét.”³ Az Európai Bizottság vizsgálata szerint a társadalmi innováció az alábbi megvalósítási formában jelentkezik:⁴

- „társadalmi innováció mint alulról szerveződő, civil szervezetek bevonásával megvalósuló újítás,
- társadalmi innováció mint a társadalmi értékeknek megfelelő válaszreakció a közösségi szükségletekre,
- társadalmi innováció mint a társadalom megújítását, átalakítását eredményező folyamat.”

¹ European Commission: *Directorate General for Regional Policy: innovation in the national strategic reference frameworks*. Brussels, 2006.

² Nemes Gusztáv – Varga Ágnes: Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidékfejlesztésben – sikerek, problémák, dilemmák. In Lipták Katalin (szerk.): „*Mérleg és Kihívások*”. IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Konferenciakiadvány a Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából. Miskolc, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 2015. 434–444.

³ Czákó Erzsébet: *Versenyképesség iparágak szintjén – a globalizáció tükrében*. PhD-értekezés. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2000.

⁴ Nemes–Varga (2015) i. m.

Egy másik megközelítés a társadalmi innovációs potenciált helyezi a középpontba: „A társadalmi innováció adott közösség problémáinak megoldására ad új vagy újszerű választ a jól-lét javítása érdekében. A társadalmi innovációs potenciál pedig azon potenciális képességek összessége, amely a társadalmi innovációk létrehozását segíti.”⁵

A fenti kategóriák egyértelműen igazolják, hogy a társadalmi innovációs törekvések fókuszában a közösség igényeinek kielégítése, problémáinak megoldása áll, ugyanakkor téves elképzelés kizárólag alulról szerveződő, állampolgári bevonáson alapuló folyamatként értelmezni. A társadalmi újítások, amelyek a társadalom új megközelítésű együttműködéseiben, strukturális átalakításában is tetten érhetők, gyakran felülről, a makroszintű intézkedések hatására jönnek létre.⁶

Az innováció – beleértve a társadalmi innováció fogalmát is – hangsúlyos tényező a versenyképesség meghatározása során. Az 1980-as években az innováció és a versenyképesség vizsgálatának középpontjában a vállalati szintű elemzések álltak: az innovációk elsősorban ezen a szinten jelentek meg, továbbá – az általános nézet szerint – a vállalatok versenyképessége előrevetíti az ország versenyképességének alakulását is.⁷ A szervezeten belül folyamatosan keresni kell azokat a fejlesztési lehetőségeket, amelyek innovációs versenyelőnyre formálhatók. Az innovációs versenyelőny (*Competitive Innovation Advantage*) fogalma⁸ egybefonódott a siker, a versenyképesség növelésének fogalmával. Az innováció új típusú, sokelemes folyamat, amely tevékenysége révén a lehetőségekre és veszélyekre, azaz az innovációs igényekre és kényszerekre adott válaszok formájában éri el a szervezeti fejlődést, növekedést.⁹ A versenyképesség növelésének kulcsa az innovációs versenyelőny (CIA), eszköze pedig a hatékony innovációs portfólió. A versenyképesség növelése érdekében nem elegendő csak a meglévő tudás hasznosítását, kiaknázását eredményező stratégia, hanem párhuzamosan szükséges egyfajta kutatási, feltáró stratégia, amelyek egymás erejét fokozva, „kettős” stratégiaként biztosítják azt a versenyelőnyt, amely a fenntartható növekedéshez nélkülözhetetlen. A versenyképesség növelése során folyamatos fejlesztésre van szükség a szervezeten belül. A fejlesztési lehetőségek és kényszerek által megfogalmazott kérdésekre az innováció ad választ. Az innováció – összhangban a szervezeti stratégiával és struktúrával – lehetőséget teremt a szervezeti célok hatékony megvalósítására. Az innováció megvalósítása azonban gyakran jár együtt a szervezeti kultúra módosításával. A cél az, hogy az új fejlesztések mélyen beágyazódjanak a kollektív tudatba, a bizalom, a szolidaritás, a lelkesedés és a nyitottság pedig kiemelten hangsúlyosak az innováció kulcsfontosságú alkotó-elemeiként.¹⁰ A szervezetnek meg kell találni az egyensúlyt az innovációs tevékenység

⁵ Benedek József – Kocziszky György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly: Regionális társadalmi innováció generálása szakértői rendszer segítségével. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 12. (2015), 2. 4–22.

⁶ Benedek – Kocziszky – Veresné Somosi (2015) i. m.

⁷ Hortoványi Lilla – Dobák Miklós: A versenyképesség és az innováció vállalati szintű vizsgálata. *Vezetéstudomány*, 48. (2016), 12. 38–45.

⁸ Michael Hülsmann – Nicole Pfeffermann (szerk.): *Strategies and communications for innovations. An integrative management view for companies and networks*. Heidelberg, Springer, 2011.

⁹ Piskóti István: *Marketingképességek szerepe az innovációs versenyelőnyök fenntartásában*. 2012.

¹⁰ Jarjabka Ákos – Lóránd Balázs: *Az innováció alapjai és megjelenési területei*. Pécs, 2010.

és a mindennapi teljesítményhez vezető működés között. Az innováció önmagában nem cél, hanem a versenyképességhez és értékteremtéshez (amely a vállalatok hosszú távú célkitűzése) vezető út.¹¹

Az innováció – mint a gazdasági fejlődés kulcseleme – a társadalmi folyamatok meghatározó jelentőségű tényezője. A társadalmi innovációk a technikai innovációk elválaszthatatlan társai, az innovációkra komplementer folyamatokként tekinthetünk. A társadalmi innováció a közösség jóllétének javítása érdekében új megoldásokat fogalmaz meg az adott közösség problémáira, és mint a kihívásokra reagáló eszköz, újszerű megközelítést eredményez a regionális aránytalanságok kezelésében is. A magterületeken a technikai innovációk megoldást jelenthetnek az életminőség fejlesztésében, a lemaradó, periferiális területeken azonban szükségszerű olyan új kezdeményezések ösztönzése, mint a társadalmi újítások.

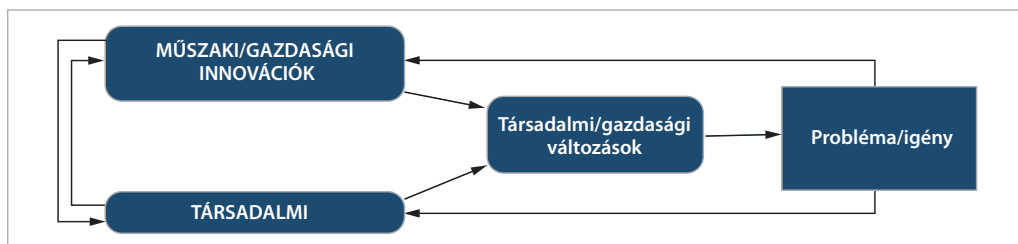
A társadalmi innováció új, az eddigi gyakorlattól eltérő szemlélet- és megközelítési mód, paradigma, termék, eljárási folyamat, gyakorlat, amely a társadalomban felmerülő problémák és szükségletek megoldását célozza meg, miközben új értékek, attitűdök, új társadalmi kapcsolatok, esetleg új struktúrák jönnek létre. A társadalmi innováció révén megteremtődik az életminőség javításának és az élettartam növelésének lehetősége.

A társadalmi innováció ösztönzését olyan új (vagy újszerű) együttműködések, kapcsolódások és szervezeti formák segítik, amelyek önmagukban is innovációként funkcionálnak a társadalom jóllétének növelése érdekében. A regionális aránytalanságokból fakadó lemaradások kezelésében és a felzárkózási lehetőségek megteremtésében jelentős szerepe van a társadalmi innovációnak. Zamf megfogalmazása szerint a „társadalmi innovációkkal új utakat, célokat érünk el, legfőképp új szervezeti formákat, új szabályozásokat, új életstílust, amelyek a társadalmi változás irányát megváltoztatják, a problémákat könnyebben megoldhatóvá teszik, és ezek értékesek, adaptálhatók és intézményesíthetők lesznek”.¹²

Ezen gondolatmenet lezárásaként a társadalmi problémák újratermelődésének logikáját szemlélteti az 1. ábra. Napjainkban fokozottan igaz az, hogy a társadalmi innováció jelentősége egyre nagyobb a közösségek életében. A műszaki, gazdasági és a társadalmi innovációk megvalósulásának eredője eredményezi a társadalmi és gazdasági változásokat, s teszi lehetővé az adott közösség tagjainak jólétét és jóllétét, amelynek hatásaként megjelennek régi-új problémák és igények. Jól érzékelhető a folyamat ciklikus jellege. Az innovációk szoros kölcsönhatása a későbbiek során például mind a folyamatorientált megközelítésben, mind pedig a mérési módszerek vizsgálatánál is visszatérő elemként jelenik meg.

¹¹ Thomas Durand et al. (szerk.): Bringing technology and innovation into the boardroom. Strategy, innovation and competences for business value. European institute for technology and innovation management. New York, Palgrave Macmillan, 2004.

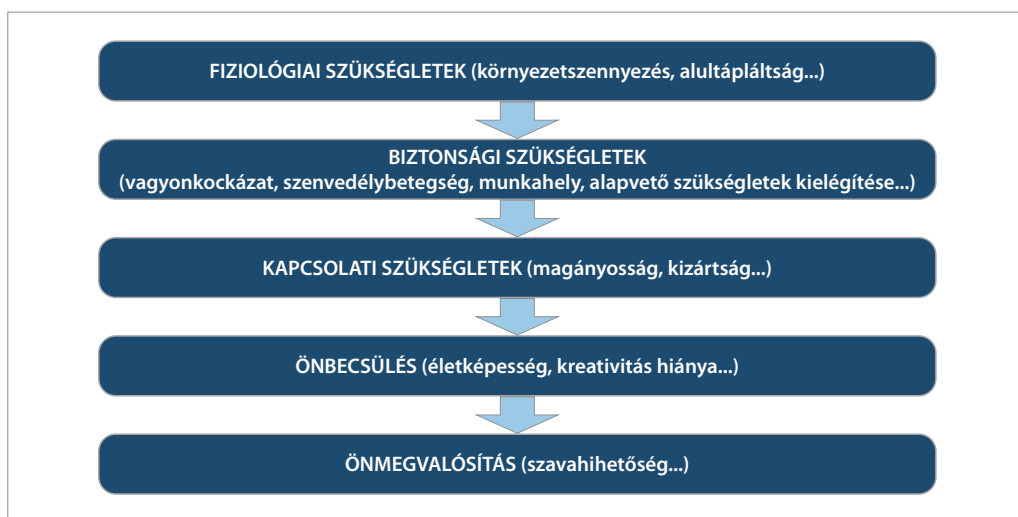
¹² Szörényiné Kukorelli Irén: Vidéki térségeink innovációt befogadó képessége – Egy kutatás tapasztalatai. *Tér és Társadalom*, 29. (2015), 1. 97–115.

1. ábra: A társadalmi problémák újratermelődése

Forrás: a szerzők szerkesztése

A társadalmi innováció különböző megközelítései alapján téves lenne a társadalmi problémák körét megélhetési és egzisztenciális gondokra szűkíteni. A problémák helytől, időtől, jövedelmi viszonyoktól, egészségügyi állapottól stb. függően jelentkeztek és jelentkeznek, amire építve meghatározható a társadalmi innováció szükséglet hierarchiája (lásd a 2. ábrát).

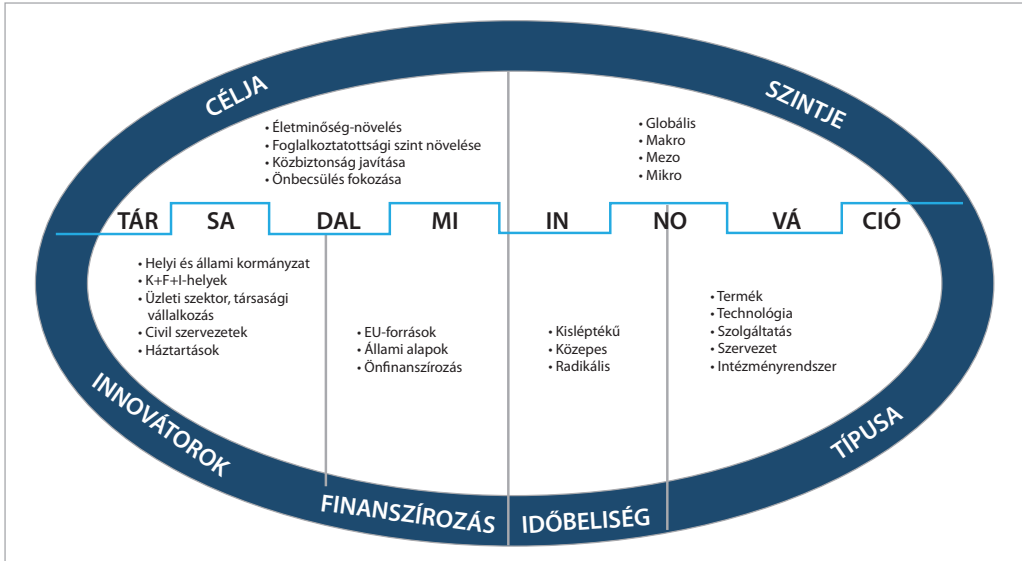
2. ábra: A társadalmi innováció szükséglet hierarchiája

Forrás: a szerzők szerkesztése

A társadalmi innováció egy lehetséges tipológiája

A gazdasági innováció Schumpeter szóhasználatában az „alkotó rombolás”-t biztosítja, de a változás nem mechanikus, együtt kell hogy járjon a társadalmi viszonyok változásával.¹³ A társadalmi innováció fogalmi meghatározása és szükséglet hierarchiájának definiálása után – a műszaki, gazdasági innovációk mintájára – összeállítottuk a társadalmi innováció tipológiáját (3. ábra).

¹³ William Fielding Ogburn: Cultural lag as theory. *Sociology and Social Research*, 41. (1957), 167–174.; William Fielding Ogburn: *On culture and social change*. Chicago, University of Chicago Press, 1964.

3. ábra: A társadalmi innováció egy lehetséges tipológiája

Forrás: Benedek József – Kocziszky György – Veresné Somosi Mariann: Új innovációs paradigma? Regionális társadalmi innovációs potenciál javításának lehetősége szakértői rendszer segítségével, lehetőségek és korlátok. In Lipták Katalin (szerk.): „Mérleg és Kihívások”. IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Konferenciakiadvány a Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából. Miskolc, Gazdaságtudományi Kar, 2015 alapján a szerzők szerkesztése

A társadalmi innováció célja: az innovációk komplex megközelítésében a társadalmi és gazdasági innovációk között jelentős eltérés van azok célhierarchiájában. A társadalmi innováció célja a közösségi problémák megoldása, a magasabb életminőség elérése a foglalkoztatási szint növelésén, a környezeti feltételek, a biztonsági és kapcsolati szükségletek, valamint az önbecsülés javításán keresztül.

A társadalmi innováció szintjei: a társadalmi innováció meghatározható és jellemezhető makro- (nemzeti) és globális szinten, mezo- (regionális, megyei, járási, települési), valamint mikro- (azaz szervezeti) szinten. Attól függően, hogy a társadalmi innováció melyik szintje képezi a vizsgálat tárgyát, a tipológia elemei is ehhez igazodva differenciálódnak.

Innovátorok: a társadalmi innováció szereplőinek köre bővebb, mint a műszaki, gazdasági innovációk szereplőinek halmaza, mert a társadalom valamennyi érintettjét (stakeholderét) befolyásolja.

Finanszírozása: a társadalmi innováció finanszírozása többnyire EU-forrásokból, állami alapokból és önfinszírozással történik. A lisszaboni stratégia folytatásaként az Európai Unió Európa 2020 stratégiája elkülönített forrásokat biztosít a társadalmi innovációs kompetenciák és képességek fejlesztésére.

A társadalmi innováció típusa: a társadalmi innováció megvalósulásának széles palettája jelentősen függ attól, hogy az adott közösség problémájának enyhítése, megszüntetése és életminőségének javítása hogyan hajtható végre.

Időbelisége: amennyiben az időhorizontja szerint jellemezzük, akkor a kisleptékű társadalmi innováció a jelen, a közepes vagy közbülső a jelenlegi szervezet képességeire épít, de azokat alapvetően új célokra használja fel, míg a radikális társadalmi innováció időigénye 3–5 év.

A társadalmi innováció hatása elsősorban a leszakadó régiókban, a periferiális területeken és településeken élők életminőségének javításához és a hátrányos társadalmi csoportok felzárkózásához járul hozzá. Valószínűleg a társadalmi innováció önmagában nem elegendő egy elmaradott közösség eljuttatásához a fejlettebbek közé. A szükség-lethierarchia és a tipológia megteremtette annak a lehetőségét, hogy meghatározhatók legyenek a társadalmi innováció előfeltételei.

A társadalmi innováció előfeltételei

A társadalmi innovációt az előzőekben úgy definiáltuk, mint a közösség életszínvonalát növelő, a társadalomban felmerülő kihívások megválaszolását segítő folyamat. A folyamat elindulásához mindenekelőtt szükséges a társadalmi problémák, feszültségek azonosítása. Ezen információk rendelkezésre állásához szükséges felmérni az adott területen jelentkező társadalmi problémákat. Ez a feladat elvégezhető országos szinten is, de a mélyebb és konkrétabb információk megszerzéséhez regionális szintű elemzésekre van szükség. A társadalmi innovációkkal kapcsolatos publikációk számot adnak a regionális innovációkkal kapcsolatos empirikus vizsgálatok tapasztalatairól. Ezek között különösen hangsúlyosan szerepelnek a hátrányos térségek vizsgálata során feltárt jelenségek.¹⁴ A regionális társadalmi innovációt akadályozó tényezők közül hármat emelhetünk ki:

- pénzügyi akadály;
- szakértelem hiánya;
- ellenállás.

A pénzügyi problémák megakadályozhatják az innovációs folyamat elindulását. Sokszor előfordult, hogy voltak kezdeményezések egyes térségekben, de a megvalósításhoz szükséges források hiánya vagy folytonossága miatt hamar elhalt a próbálkozás. Másik generális probléma a szakértelem hiánya. Különösen a hátrányos térségekre jellemző, hogy nincsenek szakemberek, akik képesek lennének a felmerülő ötletek kivitelezésére, menedzselésére és a társadalmi beágyazás elősegítésére. A sikeres társadalmi innovációk során több esetben előfordult, hogy az innovációt koordináló személy vagy szervezet külön szakképzést indított a siker érdekében. Harmadik fő problémaként említhető az ellenállás, azaz amikor az innovációban érintett település/szervezet tagjai nem sorakoznak fel a kezdeményezés mögé, hanem egyéni vagy szűkebb csoportjuk érdekében hivatkozva akadályozzák az innováció sikeres megvalósítását.

A fenti problémák sikeres megoldása megnyithatja az utat a társadalmi innováció megvalósításához és ezáltal a társadalmi jólét növeléséhez.

¹⁴ Tóthné Kiss Anett – Balaton Károly – Varga Krisztina: *Üzleti és társadalmi innovációk beágyazottsága, kapcsolata.* Projekt tanulmány, EFOP 3.6.2. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2018.

A sikeres társadalmi innovációk meghatározott előfeltételek teljesülését igénylik. A hazai vizsgálatok során az alábbi tényezők fontosságát emelhetjük ki:¹⁵

- innovációs befektetések;
- társadalmi innovációt segítő üzleti környezet;
- együttműködés és hálózatok, intézmények;
- humán feltételek.

Az innovációs befektetések származhatnak az innováció kezdeményezőitől vagy akár külső személyektől, szervezetektől. A kistérségi regionális társadalmi innovációk során az egyik gyakori külső befektető az önkormányzat, amely felismerte, hogy az innováció hozzájárulhat a település problémáinak megoldásához. Fontos előfeltételnek tekinthető a társadalmi innovációt segítő üzleti környezet, azok a vállalatok és intézmények, amelyek kínálatukkal, az előállítandó termékek és szolgáltatások iránti kereslettel támogatják az innovációs kezdeményezések sikerre vitelét. A fentihez hasonló szerepet tölthetnek be az innovációs kezdeményezéssel együttműködő hálózatok és intézmények. Ezek a szervezetek életteret biztosíthatnak az innováció megvalósítására létrehozott szervezeteknek és projekteknek.

Nem elhanyagolható a humán feltételek szerepe sem. Szükséges az innovációt kezdeményező, támogató és a megvalósításban aktív szerepet játszó személyek jelenléte, akik szakértelmükkel és tapasztalataikkal segíthetik a kibontakozó társadalmi kezdemények sikeres véghezvitelét. Mindezek megteremtették a társadalmi innováció folyamatorientált vizsgálatának a feltételeit.

A társadalmi innováció egy lehetséges folyamatmodellje

A szakirodalom áttekintése, valamint a társadalmi innováció speciális karakterisztikája, hierarchiája és előfeltételei alapján megállapítható, hogy a folyamata nem írható le a műszaki vagy gazdasági innovációval azonos logikai fázisok mentén. A társadalmi innováció az irányultságát tekintve lehet folyamat- vagy eredményközpontú annak függvényében, hogy hogyan közelíti azt: például a közösségi igények kielégítése, újszerű együttműködések kialakítása, kreatív és komplex problémamegoldás, életminőségjavítás, helyi közösséghez kapcsolódó fejlesztés. Vannak szerzők, akik csak az egyik szempontot helyezik a fókuszba, s vannak olyanok, akik mindkét szempont egyidejű figyelembevételére törekednek. Bacon és szerzőtársai¹⁶ a társadalmi innováció folyamatát változtatási folyamatként azonosítják, ahol kiemelt szerepe van a változtatási hajlandóságnak, a rendelkezésre álló erőforrások hatékony kihasználásának, valamint a külső erőforrások eredményes bevonásának. García és szerzőtársai¹⁷ a társadalmi innovációt

¹⁵ Varga Krisztina: *A társadalmi innovációs folyamat mérési modellje*. Kutatási tanulmány az EFOP-3.6.1 projekt keretében. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2019.

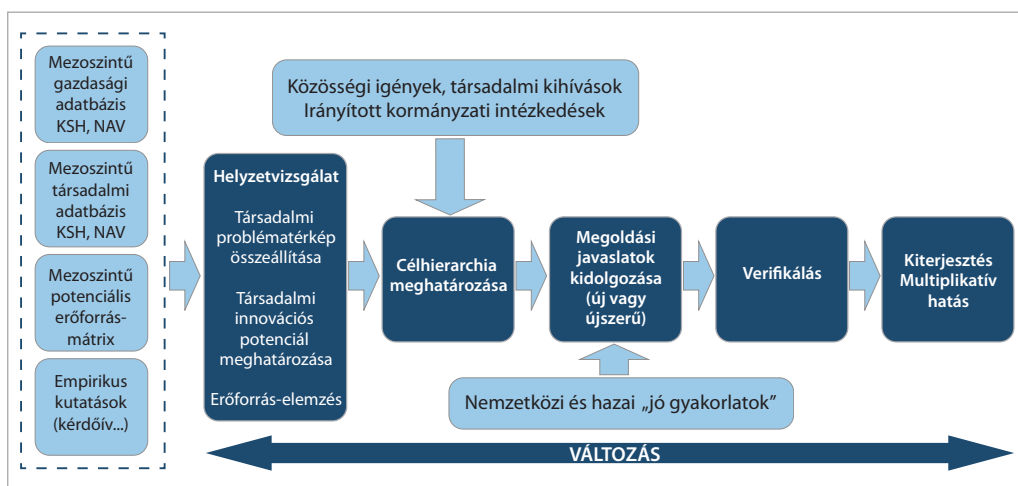
¹⁶ Nicola Bacon et al.: *Transformers. How local areas innovate to address changing social needs*. London, NESTA, 2008.

¹⁷ Marisol García – Santiago Eizaguirre – Marc Pradel: Social innovation and creativity in cities: A socially inclusive governance approach in two peripheral spaces of Barcelona. *City, Culture and Society*, 6. (2015), 4. 93–100.

olyan folyamatként értelmezik, ahol a társadalmi igények kielégítésére új szolgáltatások és erőforrások jönnek létre; továbbá vizsgálják, hogy hogyan erősödik a bizalom az érintettek között, valamint, hogy ez milyen társadalmi átalakulásokhoz és makroszintű intézkedésekhez vezet. Mi olyan társadalmi innovációs folyamat felvázolására törekszünk, amely integrálja a folyamat- és eredményorientáltságot, továbbá alapul szolgálhat mérési módszertanok beillesztésére, és támogatja az új társadalmi innovációk generálását is.

A társadalmi innovációs folyamattal szemben támasztott követelmény, hogy a törekvés újszerű kezdeményezés legyen, ami nem feltétlenül jelent teljesen új megoldást, hanem olyan, korábban már jól működő rutinok újszerű kombinációját, illetve adaptációját, amelyek kielégítik a felmerült társadalmi igényeket, új képességeket teremtve ezáltal.

A makro- és mezoszintű társadalmi innováció létrehozását jellemző folyamatmodell fázisai között mind tartalmi elemeikben, mind módszertani támogatásukban különbségek, illetve súlyponteltolódások nevesíthetők. A mi kutatásunk folyamatvizsgálati fókuszában a mezoszintű társadalmi innovációk állnak, így a 4. ábrán ismertetett modell is ennek a szintnek a főbb jellemzőit szemlélteti.

4. ábra: A mezozintű társadalmi innováció folyamatmodellje

Forrás: a szerzők szerkesztése

A mezoszintű társadalmi innováció folyamatának kiinduló lépése a helyzetvizsgálat, amely három fő területre fókuszál: a társadalmi problématerkép összeállítása, a társadalmi innovációs potenciál meghatározása, valamint az erőforrások elemzése. Ezek a települési/járási szintű gazdasági és társadalmi adatbázisok, a települési/járási szintű potenciális erőforrás-mátrixok segítségével végezhető el. Az adott településen/járásban végzett empirikus kutatások is jól integrálhatók a helyzetvizsgálati kép komplexitásának növelése okán. A közösségi igények, a társadalmi kihívások, a nem piaci alapú megoldások és az irányított kormányzati intézkedések, valamint a helyzetvizsgálat strukturált eredménye alapján megfogalmazott célhierarchia jelenti a következő lépést a társadalmi innovációs folyamatban. Néhány példa a leggyakrabban előforduló célelemek közül: a lakóhelyhez való kötődés erősítése, a hátrányos helyzetű csoportok segítése, a helyi gaz-

daságfejlesztés támogatása, az önfenntartás képességének megteremtése és fenntartása, a hálózatos működésből származó előnyök kialakítása, a közfoglalkoztatás által biztosított lehetőségek kihasználása. A törekvések alapvetően nem piaci alapú megoldások, hanem olyan, a társadalom megújulását is eredményező kezdeményezések, amelyek hosszú távon formálják a közösséget. A következő fázisban történik a lehetséges és javasolt megoldások meghatározása, amelyek általában különböznek a társadalmi innováció léptékében, a finanszírozás módjában, a szervezeti megoldásban, az innovációs eszközökben, az érintettek körében és az időbeliségükben. A társadalmi innovációs folyamat legbizonytalanabb szakasza ez, amely folyamatosan kihívások elé állítja a törekvések érintettjeit. Szintén fontos tényezőként jelenik meg ebben a szakaszban a kockázatok beazonosítása, elemzése és kezelése. Például, egy kockázatot kiemelve: számos társadalmi innovációs megoldás a pályázati finanszírozás megszűnése után nem tudott önfenntartó módon tovább működni. Az új vagy újszerű társadalmi innovációk kialakításában hasznos segítséget nyújt a „jó gyakorlatok” tára, a kérdés az, hogy milyen módszer segítségével használható ez fel a leghatékonyabban. A gyakorlatban való megfelelést követően adaptálhatóvá válik a társadalmi törekvés, majd megtörténik a kiterjesztés és megjelenik a multiplikatív hatás. A folyamat ezen pontján hangsúlyos tényező a támogatói légkör (források, intézmények, politikai és társadalmi keretfeltételek) és a megfelelő kommunikáció. A társadalmi kezdeményezés sikeres megvalósítása mint eredmény elvezet a változási (egyben tanulási) folyamathoz. A folyamat során végig szükséges a kockázatok mérlegelése és értékelése, csökkentésükre vagy megszüntetésükre vonatkozó stratégiák kidolgozása. A sikeres megvalósítást követően új igények jelentkeznek, amelyeket a fenti folyamat mentén képes kielégíteni a társadalmilag innovatív közösség. A társadalmi innováció tehát dinamikus, ciklikus folyamat, amely a visszacsatolási hurkok és állandó kockázatértékelés segítségével társadalmi tanulást eredményez. A társadalmi innovációs törekvések ugyanakkor megoldási javaslatként jelentkezhetnek a társadalmi igények azonosításában és kielégítésében, valamint a perifériális térségek kihívásainak kezelésében. A társadalmi igények és a közösséget érintő kihívások társadalmi, gazdasági és politikai tényezők mentén csoportosíthatók. A társadalom szempontjából leginkább beazonosítható igények az állampolgárok bevonása a társadalmi innovációs folyamatokba, a társadalmi szolgáltatások kialakítása és nyújtása például az oktatás, az egészségügy, a szociális ellátás stb. területén, a mobilitás biztosítása, valamint a közösségek fejlesztése, támogatása. A társadalom szempontjából megjelenő legfontosabb kihívások közé sorolható az elvándorlás, az előregedés, a hátrányos helyzetű csoportok számossága és összetétele, valamint a képzettségi szintek közötti egyenlőtlenségek mértéke.

A gazdasági szempontból megfogalmazódó igények közül a stabilitásra való törekvést, a foglalkoztatottság magas szintjét, a biztonság és a bizalom meglétét, valamint a fenntarthatóságot emeljük ki. A gazdasági kihívások alatt alapvetően a lakhatási feltételek kielégítését, a munkanélküliség kezelését, a pénzügyi források biztosítását és a gazdasági szakértelem meglétét értjük. A politikai tényezőcsoporton belül igényként jelentkezik a tudatosság, a mozgósító erő és a politikai részvétel megléte. A politikai kihívás alatt az elkötelezettséget, a döntéshozatal függetlenségét, valamint a kormányzati transzparenciát értjük. A társadalmi innovációs folyamat megvalósíthatóságának egyik legkritikusabb pontja a pénzügyi erőforrások hiánya. Amennyiben az egyéni vagy a közösségi ötletek új, innovatív megoldásokkal szolgálnak a hátrányos helyzetű térségek számára,

többnyire jelentősebb szervezeti és anyagi támogatás szükséges a projekt megvalósításához. Helyi szinten gyakran az Európai Unió különböző programjai nyújtanak támogatást gazdaságfejlesztésre, innovációra a felzárkózási igénnyel rendelkező települések számára.

A társadalmi innováció megvalósítása mint változásvezetési probléma

A társadalmi innováció kialakítása során új termékek, szolgáltatások, folyamatok és szervezeti struktúrák alakulhatnak ki. Az innovációra vonatkozó ötletek, javaslatok kidolgozása a társadalmi innováció folyamatának egyik központi eleme. De nem elegendő csupán az új kezdeményezések megjelenése, hanem azokat a gyakorlatban is meg kell valósítani, be kell vezetni az új termékeket, szolgáltatásokat, folyamatokat és szervezeti megoldásokat. Ez egy jellegzetes változásvezetési problémát vetít előre, amellyel meg kell birkózni az innováció kezdeményezőinek.

A társadalmi innovációk megvalósítása során az alábbi tipikus változásvezetési problémák azonosíthatók:

- a társadalmi innováció léptékének a meghatározása;
- támogatás megszerzése az ötletek kivitelezéséhez;
- az innovációval szembeni ellenállás, közömbösség legyőzése;
- az innovációban részt vevő személyek/szervezetek kiválasztása;
- a szükséges pénzügyi források megszerzése;
- változásvezetési módszertan ismerete;
- a változáshoz kapcsolódó kockázatok ismerete;
- az innováció megvalósítását irányító, koordináló személyek (innovátorok) kiválasztása;
- a bevezetett társadalmi innovációk időbeni fenntartásához szükséges feltételek megteremtése.

A társadalmi innovációs ötlet megfogalmazását követően az egyik legfontosabb teendő a támogatás megszerzése a kivitelezéshez. A támogatás megszerzésében érintett partnerek lehetnek a kormányzat, az önkormányzatok, a lakosság, a területen működő vállalkozások és társadalmi szervezetek. A támogatásuk eléréséhez a lehetséges partnereket be kell vonni az innovációs elképzelés részletes kidolgozásába.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy mind az ellenállással, mind a közömbösséggel szembe kell nézni a társadalmi innováció gerjesztőinek. A közömbösség széles körű megnyilvánulásával találkoztunk a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében végbemenő társadalmi innovációk vizsgálata során.¹⁸ Ez a közömbösség a lemaradó régiók polgárainak reményvesztettségéből, a kilábalás lehetőségeinek feladásából táplálkozott. Az innovátoroknak gondot kell fordítani arra, hogy felrázzák ezeket az embereket, s elhittessék velük, hogy van mód az előrelépésre és a társadalmi-gazdasági helyzetük javítására.

A társadalmi innovációk megvalósítására jellemző, hogy egyének és szervezetek széles körének közreműködésével valósul meg. A szervezett megvalósításhoz ki kell választani azokat a vállalkozásokat, intézményeket és magánszemélyeket, akiknek az aktív

¹⁸ Kocziszkó György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly: A társadalmi innováció vizsgálatának tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei. *Vezetéstudomány*, 48. (2017), 6–7. 15–19.

közreműködésére számítunk a társadalmi innováció megvalósítása során. Ez történhet független szervezetek vagy hálózatok formájában egyaránt. Tisztázni kell az egyes közreműködők feladatait, a köztük kialakítandó munkamegosztást, döntési kompetenciákat. Számos esetben képzési igény merül fel az innováció tartalmi elemei és menedzselése szempontjából is.

A társadalmi innovációk megvalósításához megfelelő pénzügyi források rendelkezésre állása is szükséges. Ez különböző forrásokból származhat: pályázatok, állami és önkormányzati támogatások, EU-s források stb. Szükséges üzleti terv kidolgozása, az egyes időszakokra vonatkozóan az igények és a források összhangba hozása érdekében. Külön figyelmet kell fordítani a társadalmi innováció pénzügyi fenntarthatósági kérdéseire is.

Az egyes társadalmi innovációs projektek nagyobb léptékű, akár több évet igénybevevő feladatokat is jelenthetnek. A nagyobb léptékű (radikális) társadalmi innovációknál indokolt egy projektszervezet kialakítása, amely biztosítékot jelenthet a kezdeményezések időben, megfelelő tartalommal, az elvárt minőségben és költségkereteken belüli megvalósítására. A sikeresség megítélésénél szükséges hierarchikusan vizsgálni azt, hogy az adott társadalmi innováció eleget tesz-e a „megrendelő” elvárásainak, a rendelkezésre álló erőforrások hatékony felhasználása adott tartalommal és időben megvalósult-e, valamint, hogy a projekteredménnyel a felhasználók elégedettek-e. A projektmenedzser látja el a legfontosabb koordinációs feladatokat a projekt teljes élettartama során.

Amennyiben a projektet bevezették, akkor gondoskodni kell annak fenntartásáról, elkerülendő azt a gyakori problémahelyzetet, hogy néhány hónap eltelte után alábbhagy a kezdeti lendület, s az innovációs tevékenységek intenzitása lecsökken, vagy akár el is halhat a projekt. A projektszervezet működtetése garanciákat teremthet a tervezett ütem megvalósítására, hiszen ahhoz személyi felelősség is kapcsolódik, továbbá a projekt-monitoring-rendszer biztosíthatja az előrehaladás menetének folyamatos ellenőrzését, valamint a szükséges beavatkozások, korrekciók megtételét.

A változásvezetési gondolatsor lezárásaként álljon itt Colin Carnall – a változásmenedzsment tapasztalatait összefoglaló – listájának néhány eleme,¹⁹ amelyek a társadalmi innovációk megvalósításakor szintén megszívlelendők:

- „Világos célokat kell kitűzni, amelyek az emberek által aktuálisan érzékelt, fontos problémákkal vannak kapcsolatban.
- A terveknek és az emberek bevonásának speciális területekre, problémákra kell irányulnia.
- A teljesítménynövekedést mutató előrelépéseket már a kezdeti fázisokban is fel kell mutatni.
- A korai győzelmek akkor fognak realizálódni, ha azok a résztvevők saját önértékelését illető, pozitív visszajelzésekre épülnek.
- A változásmenedzsment gyakran lassú és bonyolult folyamat.
- A menedzserek által előterjesztett megoldásoknak a résztvevőktől származó javaslatokra kell épülni.
- Az előrehaladás ellenőrzése és az értékelés a további fejlesztések alapja.
- A változásmenedzsment minden tekintetben tanulási folyamat.”

¹⁹ Farkas Ferenc: *Változásmenedzsment*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004. 194.

Az Európai Unió és ezen belül Magyarország főbb társadalmi innovációs programjai

Az Európai Bizottság 2009-ben megtartott workshopján született meg az elhatározás, hogy a társadalmi innovációval foglalkozni szükséges. Ebből kiindulva 2010-től kezdődően számos programot hirdettek meg, s az így elért sikerek bebizonyították, hogy ezen kihívások leküzdését célszerű folytatni. Jelenleg, a 2014–2020 közötti periódusban is több program fut párhuzamosan, amelyek közül csak a főbb típusok ismertetése történik meg.

Mit tesz az Európai Bizottság a társadalmi innovációért? Hálózatépítés, versenyeztetés, finanszírozás, ökoszisztémák megőrzése és növelése, hatásvizsgálatok, inkubáció és felfedezés.

Európai Strukturális és Befektetési Alapok

Ezen alapokon belül hármat emelünk ki, amely a társadalmi innovációkra kiemelt figyelmet fordít. Jelen alapok új előzetes feltételeességi követelményeit összeegyeztették azon igényekkel, amelyek szerint a jelenlegi rendszer modernizálása megtörténik a források megfelelő felhasználásával. Elvárt, hogy a tagállamokat arra ösztönözze, hogy a lakosság jelenlegi és jövőbeni szükségleteire építve az egészségügy és az oktatás területén innovatív megoldásokkal adjanak választ. Annak érdekében, hogy a tagállamoknak megkönnyítsék a társadalmi innovációk jobb megértését, kiadták a Társadalmi Innovációk Útmutatóját, amely többféle irányt vizsgál, amelyeken keresztül az innovációk támogatását szervezhetik a közhatóságok a befektetési programjaik keretén belül. Az alábbi támogatói rendszerek tartoznak ide:

Európai Szociális Alap (ESZA)

Európában a fő eszköz a foglalkoztatás, valamint a társadalom bevonásának ösztönzésére, azaz az emberek számára segítségnyújtás a munkahely megszerzésében, a hátrányos helyzetű emberek társadalomba való integrálásában és a mindenki számára kedvezőbb élet biztosításában. Ezt azáltal akarják elérni, hogy az embereket és a képességeiket megvizsgálva segítenek munkát találni, továbbá a képességüket fejleszteni. A 2014–2020 közti időszakban 80 milliárd euró áll az alap rendelkezésére, hogy mindezt elérje. Magyarországon e támogatás keretében működik a jelenlegi Széchenyi 2020 program.

Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)

Ezen alap a régiók közti egyenlőtlenségre helyezi a hangsúlyt, és a gazdasági, valamint a társadalmi kohéziót célozza meg. Ennek keretében Magyarország 25 milliárd euró támogatást kap ezen időszak alatt, amelyet a nemzeti hozzájárulással együtt olyan területekre fektet be, mint például a szállítás és az energia, a foglalkoztatási politikák, az alacsony szénkibocsátású gazdaság és az oktatás.

Európai Mezőgazdasági Alap a Vidékfejlesztésért

A 21. század gazdasági, környezetvédelmi és társadalmi kihívásainak megismerését ösztönzi az unió különböző vidéki területein. Ezt az alapot a közös mezőgazdasági politika második pillérjeként is szokták tekinteni, hiszen a gazdálkodók részére közvetlen kifizetéseket valósít meg, és a mezőgazdasági piacok irányításával kapcsolatban intézkedik. Ezen keresztül támogatják az EU vidékfejlesztési politikáját, amely 100 milliárd eurót oszt szét a tagállamok között a jelzett időintervallumban. Ezen terület fejlesztésére Magyarország a nemzeti hozzájárulással együtt 4,2 milliárd euróval rendelkezik. A fő hangsúlyt országunk az ökoszisztémák helyreállítására, megőrzésére, növelésére, a társadalom bevonására, a szegénység visszaszorítására és a vidéki területek gazdasági fejlesztésére, az élelmiszerlánc-szervezetek ösztönzésére, továbbá a mezőgazdasági kockázatmenedzsmentre fordítja.

Horizon 2020

Az EU eddigi legnagyobb kutatási és innovációs programja, amelynek 2014–2020 között közel 80 milliárd euró állt rendelkezésre az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés finanszírozására. Az Európai Strukturális és Befektetési Alapok ezen felül kiegészítő támogatást nyújtanak a keretprogram számára a fejlesztések meggyorsítására. Három pillérre épül: kiváló tudomány, társadalmi kihívások, valamint az iparági vezető szerep.

Európai Társadalmi Innovációs Verseny

Az Európai Unió a társadalmi innováció intézményét versenyeztetés keretében támogatja. A versenyeztetés jogi hátterét a Horizon 2020, a Kutatási és Innovációs Keretprogram és kiváltképpen a 2018–2020 közötti társadalmi kihívásra vonatkozó munkaprogram – Európa a változó világban, beleértve az innovatív és reflektív társadalmakat – adja, amelyen keresztül az Európai Bizottság működteti ezt a pénzjutalommal járó versenyeztetést.

Foglalkoztatási és Társadalmi Innováció Program

Az EU-s szintű támogatási eszközt a magas arányú és fenntartható foglalkoztatás ösztönzésére, a megfelelő szintű társadalmi biztonság kialakítására, a társadalmi kirekesztéssel és a szegénységgel szembeni küzdelemre, a nemek közötti egyenlőtlenség csökkentésére, a diszkrimináció visszaszorítására, főképpen a fiatalok támogatására és a munkafeltételek fejlesztésére hozták létre. Ez az EU három (PROGRESS, EURES, Progress Mikrofinanszírozás) korábbi programjának egységesítésével jött létre (Employment, Social Affairs & Inclusion, EU Programme for Employment and Social Innovation – EaSI).²⁰

²⁰ European Commission: *EU Programme for Employment and Social Innovation (EaSI)*.

Magyarország gyakorlatában ezen megvalósulási időszakban 10 operatív program működik, amelyek többségének vizsgált témánkhoz való közvetlen vagy közvetett kapcsolódása egyértelmű és releváns:

- Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP);
- Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP);
- Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Program (IKOP);
- Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP);
- Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztési Operatív Program (KÖFOP);
- Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program (RSZTOP);
- Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP);
- Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP);
- Vidékfejlesztési Program (VP);
- Magyar Halgazdálkodási Operatív Program (MAHOP).

Az EU társadalmi innovációt támogató programja 2020 után sem áll le: a 2021–2027 közötti periódusra az EU társadalmi dimenziójának megerősítésére újabb célokat tűzött ki az Európai Bizottság. Ennek keretében megreformálják és továbbfejlesztik az Európai Szociális Alapot (ESZA), az Európai Szociális Alap Pluszt (ESZA+), továbbá még hatékonyabbá teszik az Európai Globalizációs Alkalmazkodási Alapot (EGAA). Az ESZA+ egy sokkal rugalmasabb és egyszerűbb alap lesz azáltal, hogy több, jelenleg futó programot és alapot egyesít majd. Az Európai Bizottság elképzelése szerint az ESZA+ 2021-től integrálni fogja a jelenlegi ESZA-t, az ifjúsági foglalkoztatási kezdeményezést, a leginkább rászoruló személyeket támogató európai segítségnyújtási alapot, a foglalkoztatás és a szociális innováció európai programját és az EU Egészségügyi Programját azzal, hogy az ESZA egyéb alapok kiegészítője lesz. Ennek segítségével a társadalmi és munkapiaci kihívásokra sokkal integráltabb és célzottabb támogatást lehet kínálni mind uniós, mind pedig nemzeti szinten. Az ESZA+ szabályozása alapján biztosítani kívánják a társadalmi jogok európai pillére alapelveinek, valamint az európai szemeszter szerinti ajánlatok megvalósításának támogatását, a fiatal munkavállalóknak segítségnyújtást, a társadalomba történő beilleszkedés előmozdítását, továbbá, de nem utolsósorban a társadalmi innováció, mobilitás és egészségügy területén tett intézkedések elősegítését. A cél a korábbiakhoz képest egy sokkal egyszerűbb program kiépítése, amely csökkenti a nemzeti hatóságok vagy szervezetek adminisztratív korlátait a programok elérhetőségében. Ezen periódusra – a jelenlegi árfolyamon – 101 milliárd eurót szánnak az ESZA+-ra, amelyet az Európai Bizottság a tagállamokkal történő, nagyrészt megosztott irányítás keretében fogja kezelni. A foglalkoztatás és a szociális innováció, továbbá az egészségügy európai programjaira 1,2 milliárd eurót különítenek el, amelyet az Európai Bizottság közvetlen irányítása alatt fog tartani.²¹

A fejezet lezárásaként azon megállapításunkat szeretnénk hangsúlyozni, hogy az innováció kutatásában az elmúlt évtizedekben paradigmaváltás következett be, amelynek legfontosabb tartalmi elemei a következők:

- A társadalmi innovációk relevanciája összemérhető a gazdasági és természettudományi innovációkkal.

²¹ European Commission: *EU budget: a new European Social Fund Plus*. 2018.

- A gazdasági és természettudományi innovációk társadalmi problémákat generálnak, amelyek társadalmi innovációk segítségével kezelhetők, megoldhatók.
- A különböző típusú innovációk szoros együttműködésben értelmezendők.
- A társadalmi innovációk létrehozásának és menedzselésének finanszírozása összemérhető nagyságrendű a többi innovációéval.
- Szükséges a társadalmi innováció mérése, nyomon követése és értékelése.

Irodalomjegyzék

- Bacon, Nicola – Geoff Mulgan – Nusrat Faizullah – Saffron Woodcraft: *Transformers. How local areas innovate to address changing social needs*. London, NESTA, 2008.
- Benedek József – Kocziszkó György – Veresné Somosi Mariann: Új innovációs paradigma? Regionális társadalmi innovációs potenciál javításának lehetősége szakértői rendszer segítségével, lehetőségek és korlátok. In Lipták Katalin (szerk.): „Mérleg és Kihívások”. IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Konferenciakiadvány a Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából. Miskolc, Gazdaságtudományi Kar, 2015. 247–255.
- Benedek József – Kocziszkó György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly: Regionális társadalmi innováció generálása szakértői rendszer segítségével. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 12. (2015), 2. 4–22.
- Czakó Erzsébet: *Versenyképesség iparágak szintjén – a globalizáció tükrében*. PhD-értekezés. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2000.
- Durand, Thomas – David Probert – Ove Granstrand – Arie Nagel – Breffni Tomlin – Cornelius Herstatt – Hugo Tschirky (szerk.): *Bringing technology and innovation into the boardroom. Strategy, innovation and competences for business value*. European Institute for Technology and Innovation Management. New York, Palgrave Macmillan, 2004.
- European Commission: *A new, stronger European Social Fund Plus*. Online: <https://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=62&langId=en>
- European Commission: *Directorate-general regional policy: innovation in the national strategic reference frameworks*. Brussels, 2006.
- European Commission: *EU budget: a new European Social Fund Plus*. 2018. Online: <https://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=67&langId=en&newsId=9118>
- European Commission: *EU Programme for Employment and Social Innovation (EaSI)*. Online: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1081>
- Farkas Ferenc: *Változásmenedzsment*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004.
- García, Marisol – Santiago Eizaguirre – Marc Pradel: Social innovation and creativity in cities. A socially inclusive governance approach in two peripheral spaces of Barcelona. *City, Culture and Society*, 6. (2015), 4. 93–100. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2015.07.001>
- Hortoványi Lilla – Dobák Miklós: A versenyképesség és az innováció vállalati szintű vizsgálata. *Vezetéstudomány*, 48. (2016), 12. 38–45. Online: 10.14267/VEZTUD.2016.12.04
- Hülsmann, Michael – Nicole Pfeffermann (szerk.): *Strategies and communications for innovations. An integrative management view for companies and networks*. Heidelberg, Springer, 2011.
- Jarjabka Ákos – Lóránd Balázs: *Az innováció alapjai és megjelenési területei*. Pécs, 2010. Online: <http://bit.ly/3tn6POV>

- Kocziszky György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly: Társadalmi innováció mérésének sajátosságai. In Lipták Katalin (szerk.): „*Mérleg és Kihívások*”. IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Konferenciakiadvány a Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából. Miskolc, Gazdaságtudományi Kar, 2015. 288–302.
- Kocziszky György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly: A társadalmi innováció vizsgálatának tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei. *Vezetéstudomány*, 48. (2017), 6–7. 15–19. Online: <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2017.06.02>
- Nemes Gusztáv – Varga Ágnes: Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidékfejlesztésben – sikerek, problémák, dilemmák. In Lipták Katalin (szerk.): „*Mérleg és Kihívások*”. IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Konferenciakiadvány a Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából. Miskolc, Gazdaságtudományi Kar, 2015. 434–444.
- Ogburn, William Fielding: Cultural lag as theory. *Sociology and Social Research*, 41. (1957), 167–174.
- Ogburn, William Fielding: *On culture and social change*. Chicago, University of Chicago Press, 1964.
- Piskóti István: *Marketingképességek szerepe az innovációs versenyelőnyök fenntartásában*. 2012. Online: <http://bit.ly/2O4fANV>
- Szörényiné Kukorelli Irén: Vidéki térségeink innovációt befogadó képessége – Egy kutatás tapasztalatai. *Tér és Társadalom*, 29. (2015), 1. 97–115.
- Tóthné Kiss Anett – Balaton Károly – Varga Krisztina: *Üzleti és társadalmi innovációk beágyazottsága, kapcsolata*. Projekt tanulmány, EFOP 3.6.2. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2018.
- Varga Krisztina: *A társadalmi innovációs folyamat mérési modellje*. Kutatási tanulmány az EFOP-3.6.1 projekt keretében. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2019.